

Karolína BÍLÁ: Život v domově důchodců z genderové perspektivy: případová studie. Praha: FHS UK 2021, 50 s., vedoucí práce: Ing. Petr Pavlík, Ph.D.

Karolína Bílá se ve své bakalářské práci pokusila nahlédnout do domova pro seniory a postihnout, zda „v daném domově existuje rozdíl mezi životem mužů a žen na základě jejich genderu, dále zdali se liší přístup zaměstnanců k ženám a mužům a zjistit míru spokojenosti mužů a žen v daném domově“ (s. 43). Autorka svou práci teoreticky opřela o různorodé texty z různých vědních oblastí, empiricky deklaruje případovou studii, kterou realizovala prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování. Práce je relativně standardně členěna na Úvod, Teoretickou část, Empirickou část (jež obsahuje i metodologii výzkumu a dílčí závěry) a Závěr.

Moc mě to mrzí, ale musím již v úvodu posudku konstatovat, že výsledkem autorčina snažení je značně nekonzistentní text, v němž se nepodařilo dosáhnout žádný z deklarovaných cílů, nejméně ze všeho pak analýzu genderových aspektů čehokoliv. Pokusím se shrnout základní připomínky k předloženému textu.

Předně, ani autorce od počátku do konce textu není jasné, co je vlastně předmětem jejího výzkumu resp. celé práce. Vedle výše citovaných cílů se v textu objevují i záměry „porozumět každodennímu životu seniorů v domově pro seniory“ (s. 7), „představit problém genderových rozdílů ve věkové skupině seniorů a představit samotnou instituci domova pro seniory /.../ a zda zde dochází k určitým formám genderové nerovnosti“ (ibid.), „spokojenost rezidentů s nabízenými aktivitami, možnostmi rozvoje a obecně přístupem personálu“ (s. 27), ba dokonce „analýza možných příčin jejichž následkem jsou rozdíly v životě mužů a žen v domově pro seniory“ (s. 47). Ke kapitole 3.1 Cíle výzkumu (s. 28) viz dále, naznačený problém však ani tato kapitola neřeší.

V souladu s nejasným záměrem textu je Teoretická část. Problematice genderu, kterou autorka deklaruje jako klíčovou perspektivu své práce, se věnuje pouze v kapitole 2.1 Gender a stárnutí, která sestává ze dvou (!!!) odstavců, které ale navíc s tématem práce a veškerým ostatním textem nemají takřka nic společného (s. 8). Ostatní kapitoly teoretického ukotvení jsou pak sledem různých tvrzení (nutno pochválit, že obvykle podložených literaturou) převážně na téma stáří a stárnutí, potažmo sociálních služeb pro seniory. Autorka se snaží nahlédnout sledovanou problematiku systematicky a z mnoha různých perspektiv, ovšem sama, zdá se, tuto různost perspektiv nereflektuje. Autorka tedy bez problémů cituje ze spíše popularizačních textů (např. lékař Příbyl 2015), textů z oblasti gerontologie, vývojové psychologie, sociální práce, sociologie... Výsledkem je povrchní popis naznačené problematiky; v textu rozhodně nenastává cokoliv jako teoretická diskuze, ovšem autorka si ani neutváří rámování vlastního výzkumu – ostatně nikde v práci se již k teoretické části nijak nevrací. Typicky: kapitolu 2.2.5 Historie postavení seniorů ve společnosti (která je, jako mnoho dalších, ve vztahu k cílům výzkumu zbytečná) tvoří jeden odstavec, v němž není ani jednou specifikováno, kdy a kde se to či ono dělo (např.: „Z historického pohledu lze usoudit, že stáří bylo uctíváno a oslavováno do té doby, dokud nebylo běžné dožívat se vysokého věku, tudíž když se někdo vyššího věku výjimečně dožil, bylo na něj pohlíženo jako na někoho jedinečného“ /s. 14/).

Na vodě pluje i metodologie výzkumu. Autorka deklaruje kvalitativní výzkum (s. 29), ale na s. 27 v kapitole Cíl výzkumu operuje s hypotézami. Ty ovšem nejsou formulovány prostřednictvím práce s literaturou (operacionalizaci proměnných typu „gender“, či „spokojenost“ v textu nenacházím), ale především, prostřednictvím navržené metodologie na ně odpověď najít nelze (odlišnost „životů seniorů a seniorek“ či „přístup personálu“ by bylo možné zkoumat prostřednictvím zúčastněného pozorování, „míru spokojenosti“ pak leda kvantitativně). (Pozn.: zajímavé je, že, pokud jsem dávala pozor, tato kapitola je jediným místem práce, kde autorka nepoužívá generické maskulinum.) Jádrem dat v předložené práci je ovšem osm polostrukturovaných (nebo možná spíš strukturovaných? – otázek prý „bylo celkem deset“ /s. 29/) rozhovorů. Pokud jde o deklarované zúčastněné pozorování, nepochybují o tom, že autorka v domově strávila mnoho času, ale o výzkum šlo těžko – ostatně v textu absentují jakékoliv terénní poznámky, zato se občas objeví výroky typu „všimla jsem si“ (např. s. 44). Vůbec mi pak není jasná deklarace případové studie (s. 30): autorka se zde neodkazuje na jediný metodologický zdroj a pak tedy nelze než konstatovat, že se pokusila provést osm kazuistik, tedy popsat osm případů reflexe života v předmětném domově, ovšem vždy pouze na základě rozhovoru s tím kterým klientem domova. Zaráží i výběr komunikačních partnerů (viz dále), který nejen že není nijak metodologicky vyargumentován, natož pojmenován, ale dokonce si dovolím tvrdit, že tvoří jeden z dalších klíčově problematických momentů práce.

Autorka píše, že „podmínkou /.../ byla způsobilost (zdravotní, psychická) jednotlivců odpovídat na výzkumné otázky“ (s. 29). A dále: „výběr respondentů jsem prokonzultovala i se zaměstnanci domova“ (ibid.). A jinde: „Zaměstnanec personálu, který byl přítomen u rozhovoru /.../“ (s. 38). O kom tedy vlastně oněch osm kazuistik vypovídá? Je rozdíl mezi tím, kdo měl zkušenost s jinými domovy pro seniory, a tím, kdo nikoliv? Je důležité, že někdo žije v domově s životním partnerem a jiný nikoliv? Kdo a jak komunikační partnery vybíral? Jakou roli měl v celém procesu výzkumu sledovaný domov seniorů, jeho vedení i zaměstnanci? Komu se celá práce dostane? Jak jsou vyjednány jiné roviny etiky, než jen deklarovaný informovaný souhlas? Jak eticky probíhal celý výzkum? Je to důležité?

Vlastní kazuistiky (kap. 3.3 Výzkumný soubor – „případové studie č. 1 – 8“) jsou jakýmsi shrnutím provedených rozhovorů s vybranými klienty domova pro seniory. Soupis deseti otázek k rozhovoru je na s. 30n., v popisu jednotlivých případů se autorka zaměřuje na reflexe adaptace v domově (není ve výzkumných otázkách, ale je naznačeno v teoretické části), spokojenost s aktivitami pořádanými domovem (do konce práce jsem nepochopila, co jsou ony „aktivity“: není ve výzkumných otázkách, pasáž „adaptační program a aktivity personálu“ /s. 24/ v teoretické části neodpovídá „aktivitám“ v části empirické), spokojenosti s přístupem personálu domova (pokud byl personál rozhovorům přítomen /viz výše/, jsou výsledky irelevantní) a celkově s životem v domově (dtto). Autorka zhusta odcituje výpověď komunikačního partnera a následně ji vlastními slovy zopakuje (příkladem mohou být třeba poslední dva odstavce na 32, ale i takřka kdekoli jinde), aby pak ještě napsala závěrečné Shrnutí. Zajímavé je, že i zde si autorka zhusta odporuje – kupř. u paní Alice („Případová studie č. 1, s. 32n.) píše, že „přechod /do DS – pozn. H.N./ pro ni nebyl nijak zvlášť složitý“, zatímco o pár odstavců dříve cituje paní Alici: „Nejdřív jsem se tady necítila dobře a chtěla jsem se vrátit domů, ale teď už to není špatné“. Co tedy znamená „nijak zvlášť složitý“? Z jakých pozic a na základě jakých dat autorka usuzuje? Samostatnou kapitolou jsou ony výše zmíněné „aktivity“ (viz výše) a jejich hodnocení (kupř. autorka píše, že paní Alice je s nabídkou aktivit spokojena, zatímco paní Alice si stěžuje, že ji „ven moc často nepouštějí“). Atd. atd. atd. Stejně jako u teorie a metodologie, ani zde nekomentuji další problematické vrstvy, natož detaily, ale považuji za nezbytné podotknout, že od Případové studie č. 4 autorka o komunikačních partnerech autorka soustavně píše, že „byli přesunuti“ či „se přesunuli“, což vzhledem k důstojnosti aktérů (viz etika výzkumu výše) nepovažuji za šťastné.

Otázkou je, jaké závěry z takového výzkumu vůbec může autorka učinit. „Genderová perspektiva“ se v celé práci projevila pouze ve výběru komunikačních partnerů: čtyři muži a čtyři ženy. Osm aktérů, s nimiž byly provedeny nějaké rozhovory. Tedy osm aktérů s různými životními příběhy, různými životními postoji, zájmy, cíli, možnostmi. Koho a jak reprezentují, zda a proč, nevíme. Pro celou práci se mi zdá charakteristické tvrzení (samo o sobě nedůležité) „během mého pobytu v domově mi lékaři a zaměstnanci domova sdělili, že ženy ubytované v domově mají s pracovníky bližší vztah“ (s. 45). Věřím tomu, a věřím i tomu, že autorčina zkušenost s prací v domově pro seniory byla obdobná. Nicméně to mohlo být východiskem práce, rozhodně nikoliv jedním ze závěrů. Na základě provedeného výzkumu, jak je v bakalářské práci popsán, a dat, která jsou zde prezentována, bohužel žádné závěry o životě v domově pro seniory vytvářet nelze, a to nejen z perspektivy genderu, ale ani z perspektivy sociální práce, vývojové psychologie, sociologie nerovností atp. atp.

I po formální stránce bakalářská práce trpí nedostatky, od terminologické nekonzistence přes gramatické i stylistické nejasnosti až po zádrhele v publikační etice. I struktura práce je poněkud nejasná: do empirické části jsou poněkud nelogicky vloženy kapitoly věnované metodologii výzkumu (3.1, 3.2) a kapitola 3.5 Výsledky analýzy výzkumu, která snad měla být součástí Závěru. Ovšem to vše by se dalo přehlédnout. Nejasnosti na úrovni teoretické, metodologické i analytické mě bohužel neumožňují hodnotit předloženou práci lépe než na samé hranici průchodnosti: prospěla resp. neprospěla dle průběhu obhajoby.

Praha, 13. 9. 2021

Mgr. Hedvika Novotná, Ph.D.